

УДК 811.111'25

Державецька І. О.

ГЛЮТОНІЧНИЙ ДИСКУРС: ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено дослідженню глютонічної лексики та її визначенню, тематичній структурі глютонічного дискурсу, семантичним особливостям глютонімів, а саме особливостям їх вживання в текстах та специфіці їх перекладу. Також досліджується класифікація глютонімів на матеріалі порівняння словникових статей.

Ключові слова: глютонічна лексика, глютонічний дискурс, глютонім, переклад, словникова стаття.

Державецька И. А. Глюттонический дискурс: лексикографический аспект. – Статья.

Статья посвящена исследованию глюттонической лексики и ее определению, тематической структуре глюттонического дискурса, семантическим особенностям глюттонимов, а именно особенностям их употребления в текстах и специфике их перевода. Также исследуется классификация глюттонимов на материале сравнения словарных статей.

Ключевые слова: глюттоническая лексика, глюттонический дискурс, глюттоним, перевод, словарная статья.

Derzhavetska I. O. Gluttonic discourse: lexicographic aspect. – Article.

The article is focused on gluttonic lexis and its definition, thematic structure of gluttonic discourse, semantic features of gluttonic terms, namely, the characteristics of their use in the texts and the specificity of their translation. Also, the classification of gluttonic terms is studied on the basis of dictionary entries comparison.

Key words: gluttonic lexis, gluttonic discourse, gluttonic term, translation, vocabulary entry.

У сучасній лінгвістиці все більше уваги приділяється дослідженню різних видів дискурсу та методів їх аналізу. Це пов'язано з тим, що мова є динамічною, а тому в системі кожного виду дискурсу постійно відбуваються лексико-семантичні зміни. Окрім того, спектр визначень поняття «дискурс» і «текст» є надто широким, не охоплює специфіку кожного з існуючих видів дискурсу та особливостей їх текстів, що спричиняється тим, що будь-який дискурс є комплексним мовних поняттям.

Оскільки темою дискурсу може бути будь-яка сфера людської діяльності (економіка, право, екологія, військова справа, кулінарія тощо), класифікація видів дискурсу залишається відкритим питанням. У дослідженні ми розглянемо глютонічну лексику, оскільки життєдіяльність людини неодмінно пов'язана з приготуванням і вживанням харчової продукції. Тому інтерес викликають тематична структура глютонічного дискурсу, семантичні особливості глютонімів, особливості їх вживання в текстах та специфіка їх перекладу.

На сьогоднішній день не існує чіткого визначення глютонічного дискурсу. Про це свідчить наявність навіть ряду назв, які використовують для позначення глютонічного дискурсу. Так, вітчизняні мовознавці П.П. Буркова [2, 8] та Н.П. Головицька [4, 5] пропонують термін «гастрономічний дискурс». О.Г. Савельєва вживає термін «кулінарно-гастрономічний дискурс» [12, 18], П.П. Банман – термін «кулінарний дискурс» [1, 151], А.В. Олянич – термін «глютонічний (гастрономічний) дискурс» [9, 61]. Зарубіжний мовознавець С. Берге вживає термін «gastronomic discourse» (гастрономічний дискурс) [14, 241], Л. Россато пропонує використовувати термін «culinary discourse» (кулінарний дискурс) [25, 31], М. Девіс вводить термін, який не виділяють вітчизня-

ні вчені як окремих вид дискурсу – «restaurant discourse» (ресторанний дискурс) [17, 153].

Отже, метою статті є аналіз лексикографічного подання ядерних одиниць глютонічного дискурсу. Мета зумовлює виконання таких завдань: акумулювання лексикографічних дефініцій ключових понять, пов'язаних із цим дискурсом, їх класифікація та компонентний аналіз.

Термін «глютонія» не виявлено у вітчизняних словниках, тому можна віднести його до неологізмів. Однак якщо проаналізувати походження терміна, виявляємо, що його утворено від латинського *gluttire*, яке має значення «ковтати, поглинати» [22]; а також значення «meaning to gulp down or swallow, means over-indulgence and over-consumption of food, drink, or wealth items to the point of extravagance or waste» [18]. Спираючись на тлумачення латинського терміна *gluttire*, можемо зазначити, що мова йде лише про вживання їжі, а тому такі важливі аспекти, як приготування їжі, оцінювання її смакових якостей тощо, не охоплені цим терміном. Окрім того, слід також зазначити, що згідно з наведеними дефініціями термін має додаткове конотаційне значення «надмірне вживання їжі», а тому він є вузькоспеціальним і має негативне забарвлення в англійській культурі. Підтвердженням цього є визначення *gluttony* в словнику «Merriam-Webster Dictionary» як «the act or habit of eating or drinking too much; excess in eating or drinking; greedy or excessive indulgence» [21].

Проаналізувавши терміни «кулінарія», «гастрономія», «глютонія», можемо зробити висновок про те, що термін «глютонія» має широке значення, тому доцільним є вживання терміна «глютонічний дискурс». Він має такі важливі ознаки, як характеризування кулінарії як мистецтва, що потребує спеціальних наукових знань і вмінь, а також розуміння тонкощів приготуван-

ня їжі, оцінка її смакових властивостей та власне споживання.

А.В. Олянич визначає глютонічний дискурс як особливий вид масово-інформаційної комунікації, який характеризує всю систему харчового процесу, що складається з таких стадій: обробка харчової продукції, підготовка харчової продукції до приготування, процес приготування та споживання їжі [10, 395].

Розглядаючи глютонічний дискурс, О.Ю. Земськова відзначає, що глютонічний дискурс охоплює лексику, яка відображає фізіологічні потреби людини в їжі [7, 286]. Глютоніми, які складають систему глютонічного дискурсу, по-різному визначаються науковцями. Так, А.В. Олянич відносить до глютонімів харчові знаки, які є елементами гастрономічного дискурсу [8, 33]. На думку науковця, гастрономічні переваги різних культур суттєво різняться. Англійці, наприклад, надають перевагу сиру, м'ясу, пудингу тощо. Г.М. Боваєва називає глютонімами найменування знаків їжі та її компонентів. Науковець розподіляє ці найменування на знаки-локативи та знаки-інструментативи в глютонічній системі. Вони у свою чергу включають знаки, які вказують на походження продукту або спосіб приготування страви, та знаки, які вказують власне на місце приготування та приладдя, що використовується для приготування.

Л.Р. Єрмакова акцентує увагу на тому, що глютонічна лексика є засобом відображення національної мови, яка реалізується в системі тексту в процесі комунікації, пов'язана з найменуваннями харчових продуктів та їх споживанням. Оскільки традиції споживання їжі різняться в кожній країні, Л.Р. Єрмакова вважає, що глютонічна лексика є національно та культурно обумовленою [6, 6].

У дослідженні ми будемо використовуватися поняття «глютонічна лексика» в якості системи лексичних одиниць «гастрономії», яка прийнята в певній лінгвокультурній спільноті. У зв'язку із цим система глютонічної лексики складається з таких складників: базового концепту; сем, які переважають у дискурсі глютонії; характеристик глютонічних найменувань та дій, які співвідносяться з процесами, що пов'язані з приготуванням, споживанням їжі тощо.

Глютонічна лексична система англійської мови формувалася впродовж багатьох століть, у процесі чого формувалися гастрономічні звички та харчові традиції англійців. У результаті сьогодні можна говорити про існування власної національної англійської кухні, яка відображає кулінарний досвід англійського народу. Глютонічна лексика англійської мови формувалася під впливом глютонічного дискурсу новозеландських, американських, австралійських, російських, українських та інших гастрономічних традицій.

Складність під час дослідження глютонічної лексики становить відсутність укладених словни-

ків такого типу слів. Відповідно, нами за основу було взято англійськомовні тлумачні словники, а саме: «Collins English Dictionary», «Longman English Dictionary Online», «Merriam-Webster Dictionary», «Random House Kernerman Webster's College Dictionary», «The American Heritage Dictionary of the English Language», «Roget's 21st Century Thesaurus». Словникові статті в наведених словниках мають таку структуру: базове слово, його граматичні характеристики, тлумачення терміна, приклади використання, фразові словосполучення, у деяких випадках – синоніми. У наведених словниках ми віднайшли ряд глютонімів, які можна класифікувати на певні групи [16; 20; 21; 23; 24; 26].

1. Найменування **типів їжі**: *four-course meal* – чотириразова їжа; *fast food* – швидка їжа; *TV dinner* – обід із напівфабрикатів; *buffet* – шведської стіл; *picnic* – пікнік.

2. Будь-яка їжа неодмінно пов'язана зі станом її **якості й готовності**. У зв'язку із цим можна виділити такі її властивості: *crisp (crunchy)* – хрусткий; *fresh* – свіжий; *hot* – гарячий; *raw* – сирий; *stodgy* – густий; *tough* – жорсткий; *overcooked* – переварений; *undercooked* – недодарований.

3. До групи глютонічної лексики входять слова на позначення **смакових властивостей**: *bitter* – гіркий; *bland* – прісний; *mild* – негострий (неміцний, м'який); *salty* – солоний; *sour* – кислий; *spicy* – гострий; *sweet* – солодкий; *tasteless* – несмачний.

4. Найбільшу кількість із досліджених у словниках глютонімів складають найменування **власне харчових продуктів**. Їх у свою чергу можна поділити на такі групи:

а) **фрукти та овочі (fruits and vegetables)**: *apricot* – абрикос; *cherry* – вишня; *cranberry* – журавлина; *orange* – апельсин; *peanut* – арахіс; *pear* – груша; *pineapple* – ананас; *plum* – слива; *pomegranate* – гранат; *raspberry* – малина; *walnut* – волоський горіх; *aubergine (egg-plant)* – баклажан; *broccoli* – броколі; *cauliflower* – цвітна капуста; *cabbage* – капуста; *cucumber* – огірок; *carrot* – морква; *potato* – картопля; *strawberry* – полуниця; *sweet corn* – кукурудза; *tomato* – помідор; *zucchini (courgette)* – кабачок; *garlic* – часник; *ginger onion* – цибуля; *parsley* – петрушка; *pepper* – перець;

б) **закуски (snacks – закуски)**: *rye-bread (brown bread)* – чорний хліб; *butter* – масло; *olive oil (olive)* – оливкове масло; *bacon and eggs* – яєчня з беконом; *ham and eggs* – яєчня з шинкою; *cheese* – сир; *cheese sandwich* – бутерброд з сиром; *egg sandwich* – бутерброд з яйцем; *corned-beef sandwich* – бутерброд із солониною; *caviar sandwich* – бутерброд з ікорою; *sandwich* – бутерброд; *omelet(te)* – омлет; *paste – naanem*; *vegetable salad* – салат з овочів;

в) **м'ясні блюда (meat courses)**: *beefsteak* – бифштекс; *roast beef* – постбиф; *chop (cutlet)* – відбивна; *dumpling* – пельмень; *meatballs* – фрикадельки;

game – дичина; *poultry* – птиця; *chicken* – курка; *ham* – шинка; *veal* – телятина; *mutton* – баранина; *pork* – свинина; *crabmeat* – крабове м'ясо;

г) **супи** (*soups*): *broth* – Бульйон; *beef tea* – міцний бульйон; *chicken broth* – курячий бульйон; *pea soup* – гороховий суп; *vegetable soup* – овочевий суп; *cabbage soup* – щі; *fish soup* – юшка;

г) **морепродукти** (*seafoods*): *lobster* – омар; *oyster* – устриця; *pike* – щука; *pikeperch* – судак; *plaice* – камбала; *salmon* – лососина; *sardines* – сардини; *shrimp* – креветка; *sturgeon* – осетрина; *trout* – форель;

д) **десерти** (*desserts*): *biscuit* – бісквіт; *roll* – булка; *bun* – булочка; *doughnut* – пончик; *pie* – пиріг; *ring roll* – бублик; *puff* – слойка; *pastry* – випічка; *scone* – кекс (коржик); *gingerbread* – імбирний пряник; *cake* – кекс (містечко); *plum cake* – кекс с ізюмом; *cookies* – печиво; *pancake* – млинець; *sandy* – цукерка; *chocolate* – шоколад; *honey* – мед; *ice cream* – морозиво; *jam* – варення; *jelly* – желе; *sour cream* – сметана; *pudding* – пудинг;

е) **крупни** (*cereal*): *gruel* – каша; *buckwheat* – гречка; *milk porridge* – молочна каша; *porridge* – вівсяна каша; *oatmeal* – вівсяна каша; *pearl barley* – перловка; *peeled barley* – ячнева крупа; *semolina* – манна крупа (манка);

є) **безалкогольні напої**: *carbonated water* (*sparkling water*, *club soda*) – вода з газом; *cream* – сливки; *cut (mug off) coffee* – (кружка (чашика)) кофе; *decaf* – без кофеїну (кофе); *(fruit) juice* – (фруктовий) сік; *grapefruit juice* – грейпфрутовий сік; *hot chocolate* – гаряче какао; *(hot (cold)) milk* – (гаряче (холодне)) молоко; *iced-tea* – чай із льодом; *lemonade* – лимонад; *milk (shake)* – молоко (с морозивом); *mineral water* – мінеральна вода; *orange juice* – апельсиновий сік; *refill* – додаткова порція напою; *root beer* – рутбїр, корневе пиво, сарсапарїлла (алкогольний або безалкогольний газований напій на травах); *soda* – газована ароматизована вода; *soft drink* – безалкогольний напій; *sugar* – цукор; *tea* – чай; *water* – вода; *yogurt* – йогурт;

ж) **алкогольні напої**: *beer* – пиво; *bourbon whiskey* – віскї бурбон; *champagne (bubbly)* – шампанське; *cocktail* – коктейль; *egg nog* – яєчний лікер; *mulled wine* – глінтвейн; *(red (white)) wine* – (біле (червоне)) вино; *scotch whiskey* – шотландське віскї; *(wine) cooler* – грайливе вино з соком.

Також глутонічна лексика включає найменування осіб, які займаються приготуванням їжі: *baker* – пекар; *chef* – шеф-повар; *culinary* – кулінар.

До глутонімів можна зарахувати найменування закладів харчування – закусочних, кафе, ресторанів: *all-you-can-eat buffet* – буфет-закусочна, у якій відвідувач може за фіксовану плату поїсти вдоволь, без обмежень; *buffet* – буфет; *café* – кафе; *coffee shop* – кафе, у якому подають каву і десерти; *deli* (скорочення від *delicatessen*) – закусочна, у якій подають готову їжу; *diner* – недорога

закусочна, яка розташовується на узбіччі; *drive-through (drive-thru, drive in)* – автомобільна закусочна, у якій відвідувачі роблять і приймають замовлення, не виходячи зі свого автомобілю; *hotdog stand* – сосисочна; *restaurant* – ресторан [5].

Глутонічна лексика в складі номінативної системи національної мови може бути мотивованою культурною специфікою, наприклад: *Yorkshire pudding*, *Russian vodka*, *English green tea*, *Ukrainian borsch*. Національно-культурна специфіка виражається за допомогою найменувань, які містять у своєму складі лексеми, мотивовані традиціями та звичаями, прийнятими в суспільстві. Наприклад: «*Galychina*» *milk*, «*Khlibna khata*» *cheese*, *mini-croissant* «*Seven Days*», «*Prostojvashino*» *milk*, *Italian pizza*.

Глутонічна лексика останніх років суттєво поповнилася термінами, які підкреслюють екологічну чистоту продукту. Це пов'язано з поширенням уваги суспільства до культури харчування. Продуктивними в цьому випадку є префікси екологічної семантики *bio-* та *eco-*, наприклад: *biokefir*, *biobalanced yogurt*, *ecobread*.

Також найменування харчової продукції в англійській мові характеризуються вживанням географічних назв, які підкреслюють приналежність страви до тієї чи іншої країни, наприклад:

Irish Stew: *an Irish stew always has a common base of lamb, potatoes, and onion. It could contain any number of other ingredients, depending on the cook.*

Welsh Faggots: *Pig's liver is made into meatballs with onion, beef suet, bread crumbs, and sometimes a chopped apple. Faggots used to be made to use up the odd parts of a pig after it had been slaughtered* [15].

Сьогодні до мови глутонічного дискурсу входить усе більше слів на позначення продуктів швидкого приготування – фаст-фуду, наприклад: *burger*, *cheeseburger*, *buffalo rings*, *hot rings*, *chicken rings*, *fish and chips*, *French fries*, *chips*, *hamburger*, *hot-dog*, *nachos*, *onion rings*, *pizza*, *popcorn*, *potato crisps*, *potato chips*, *sandwich*.

Фаст-фуд є одним із напрямів сучасної харчової культури. Їжа швидкого приготування є частиною кухні сучасних англійців. Перше з визначень фаст-фуду належить Ф. Фернандесу-Арместо. Науковець відносить до фаст-фуду будь-яку їжу швидкого приготування, яку споживають «на ходу», під час перекусів, особливо в умовах мегаполісів [19, 212]. О. Пас, навпаки, відносить фаст-фуд до індустріалізованої їжі, яка є найбільш зручною в умовах індустріального суспільства, оскільки виключає стадію приготування їжі від початку до кінця [11, 153].

І.В. Сохань, звертаючись до останнього рівня гастрономічної культури, що розуміється як можливість гастрономічної рефлексії, виділяє специфічність щодо фаст-фуду. Первинну гастрономічну рефлексію подано як традиційний варіант репрезентації гастрономічної культури – у форма-

ті кулінарної книги, яка, як це вбачається, щодо фаст-фуду не можлива [13, 261].

Важливим аспектом дослідження глютонічної лексики є виявлення її структурних особливостей. Н.С. Ваврентович пропонує розподіляти глютоніми на прості, які виражені іменниками, прикметниками тощо, та фразові, тобто найменування-словосполучення [3]. Аналізуючи структуру глютонімів у лексикографічних джерелах [16; 20; 21; 23; 26], ми виявили, що найчастіше зустрічаються прості глютоніми, виражені іменниками та прикметниками. Глютоніми-іменники, як правило, слугують для найменування харчових продуктів, а глютоніми-прикметники – для вираження оцінки смакових якостей, готовності або неготовності продукту, наприклад: *meat, ham, veal, mutton, pork, bacon, eggs, tomatoes, sauces, pickles,*

vegetables, soup, broth; poor, delicious, sweet, light, tasty. Також у лексикографічних джерелах наявні фразові найменування, а саме: *fried potato, cheese sandwich, corned-beef sandwich, roast beef, beefsteak, redpepper.* Найменування-словосполучення використовуються для того, щоб підкреслити переважання того чи іншого смаку, кольору та інших характеристик продуктів, наприклад: *black pepper, egg sandwich.*

Таким чином, глютонічна лексика формує цілісну систему, яка складає окремий глютонічний дискурс. Семантика глютонімів увібрала в себе особливості культури харчування нації. Найменування харчових продуктів присутні в кожній мові. Як показує аналіз, найменування виконують номінативну або інформативну функцію, повідомляючи споживачам продукції про її походження, смак, вміст тощо.

Література

1. Банман П.П. Кулинарный дискурс / П.П. Банман. – Ставрополь : Ставропольское книжное изд-во, 2009. – 280 с.
2. Буркова П.П. Кулинарный рецепт как особый тип текста: автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» ; 10.02.01 «Русский язык» / П.П. Буркова ; Ставропольский гос. ун-т. – Ставрополь, 2004. – 29 с.
3. Ваврентович Н.С. Структурні типи англійських торгових назв на веб-сайтах мережі Інтернет / Н.С. Ваврентович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://srw.kspu.edu/wp-content/uploads/2012/04/Vavrentovitch.pdf>.
4. Головицкая Н.П. Лингвокультурные характеристики немецкоязычного гастрономического дискурса : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н.П. Головицкая ; Волгоградский гос. ун-т. – Волгоград, 2007. – 26 с.
5. Еда и питье [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.correctenglish.ru/speaking/vocabulary/food-drinks>.
6. Ермакова Л.Р. Глютонические прагматонимы и национальный характер: на материале русской и английской лингвокультур : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Л.Р. Ермакова ; Белгородский гос. нац. исследовательский ун-т. – Белгород, 2011. – 236 с.
7. Земскова А.Ю. Гастрономические библеизмы в современном английском языке / А.Ю. Земскова // Проблемы современной лингвистики (языковые контакты) : сб. матер. II Междунар. науч. конф. (г. Баку, Азербайджан, 22–23 ноября 2007 г.). – Баку : Изд-во БСУ «Kitab alemi», 2007. – С. 284–291.
8. Олянич А.В. Гастрономический дискурс в системе массовой коммуникации: семантико-семиотические характеристики / А.В. Олянич // Массовая культура на рубеже XX–XXI веков: человек и его дискурс : сб. науч. тр. / под ред. Ю.А. Сорокина, М.Р. Желтухиной. – М. : Азбуковник, 2003. – С. 167–201.
9. Олянич А.В. Презентационная теория дискурса : дис. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / А.В. Олянич ; Волгоградский гос. пед. ун-т. – Волгоград, 2004. – 602 с.
10. Олянич А.В. Презентационная теория дискурса : [монография] / А.В. Олянич. – М. : Гнозис, 2007. – 407 с.
11. Пас О. Поэзия. Критика. Эротика. Эссе разных лет / О. Пас. – М. : Русское феноменологическое общество, 1996. – 192 с.
12. Савельева О.Г. Концепт «еда» как фрагмент языковой картины мира: лексико-семантический и когнитивно-прагматический аспекты (на материале русского и английского языков) : дис. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / О.Г. Савельева ; Кубанский гос. ун-т. – Краснодар, 2006. – 270 с.
13. Сохань И.В. Фаст-фуд как актуальная гастрономическая практика потребления / И.В. Сохань // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2011. – Т. XIV. – № 5. – С. 260–269.
14. Berghe S. The Language of Luxury. Opulence in Gastronomic Discourse, 1960–2000 / S. van Berghe // *Luxury in the Low Countries. Miscellaneous Reflections on Netherlandish Material Culture, 1500 to the Present.* – Brussels : ASP Publishers, 2010. – P. 239–258.
15. British Food [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.learnenglish.de/culture/foodculture.html>.
16. Collins English Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thefreedictionary.com>.
17. Davis M. A Taste for New York: Restaurant Reviews, Food Discourse, and the Field of Gastronomy in America / M. Davis. – New York : New York University, 2009. – 292 p.
18. Encyclo MMXII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.encyclo.co.uk/2013/define/gluttony>.
19. Fernandez-Armesto F. Near a Thousand Tables: A History of food / F. Fernandez-Armesto. – New York : The Free Press, 2002. – 224 p.
20. Longman English Dictionary Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ldoceonline.com>.
21. Merriam-Webster Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.merriam-webster.com/dictionary>.
22. Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=food&searchmode=none.
23. Random House Kernerman Webster's College Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thefreedictionary.com>.
24. Roget's 21st Century Thesaurus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://thesaurus.com>.
25. Rossato L. The Discourse of British TV Cookery / L. Rossato. – Naple, 2009. – 134 p.
26. The American Heritage Dictionary of the English Language [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thefreedictionary.com>.